

Т.О. Довженко

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ УЧНІВ

Формування професійної компетентності майбутніх педагогів спирається на принцип саморозвитку і послідовне навчання їх методам, що розвивають певні вміння. У процесі дослідження було виявлено комплекс методів навчання розвивального характеру. Указано, що ці методи набули поширення вже на початку ХХ століття. Ретельно проаналізовано групи основних умінь, які впливають на продуктивність такої діяльності: гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські, оцінні, прикладні.

Проаналізовані методи формування професійних компетенцій майбутніх педагогів сприяють їхньому ефективному професійному становленню в новій соціокультурній ситуації, дають можливість краще орієнтуватися в різноманітних педагогічних ситуаціях, вчать приймати оптимальні самостійні рішення у роботі з батьками учнів.

Стаття не висчерпує усіх аспектів проблеми. Перспективними уявляються дослідження технологій формування професійних компетенцій щодо організації педагогічної просвіти батьків учнів у другій половині ХХ століття.

Ключові слова: педагогічна просвіта, педагогічна освіта, учитель, батьки, компетентність, вміння, методи.

Формирование профессиональной компетентности будущих педагогов опирается на принцип саморазвития и последовательное обучение их методам, развивающих определенные умения. В процессе исследования было выявлено комплекс методов обучения развивающего характера. Указано, что эти методы получили распространение уже в начале ХХ века.

Тщательно проанализированы группы основных умений, которые влияют на производительность такой деятельности: гностические, проектировочные, конструктивные, коммуникативные, организаторские, оценочные, прикладные.

Проанализированные методы формирования профессиональных компетенций будущих педагогов способствуют их эффективному профессиональному становлению в новой социокультурной ситуации, дают возможность лучше ориентироваться в различных педагогических ситуациях, учат принимать оптимальные самостоятельные решения в работе с родителями учащихся.

Статья не исчерпывает всех аспектов проблемы. Перспективными представляются исследования технологий формирования профессиональных компетенций в отношении организации педагогического просвещения родителей учеников во второй половине ХХ века.

Ключевые слова: педагогическое просвещение, педагогическое образование, учитель, родители, компетентность, умение, методы.

Formation of professional competence of future teachers is based on the principle of self-development and consistent teaching of methods that develop certain skills. The study revealed a complex of teaching methods of developmental nature. It is noted that these methods have been already spread at the beginning of the XX century. Groups of main skills, that affect on the performance of such activity: gnostic, design, constructional, communicative, organizational, evaluative, applied, are thoroughly analyzed.

The methods of formation of professional competence of future teachers, that promoted their effective professional development in the new socio-cultural situation, made it possible to behave in different pedagogical situations, taught to make their own optimal decisions working with pupils' parents, are analyzed.

The article does not cover all aspects of the problem. Researching technologies of development of professional competences as to organization of pedagogical education of pupils' parents in the second half of the XX century is perspective.

Keywords: *pedagogical education, teacher education, teacher, parents, competence, skills, methods.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні професійно-педагогічної галузі позначене суперечністю між рівнем знань студентів педагогічних навчальних закладів, запитів кожної особистості, суспільних потреб і світових стандартів та низьким соціальним престижем інтелектуальної діяльності й педагогічної професії. Реформування вищої педагогічної освіти в Україні передбачає пошук шляхів та способів раціонального поєднання теоретичних психолого-педагогічних знань з умінням застосувати їх на практиці, оптимізацію форм і методів навчання, удосконалення навчальних планів і програм, розвиток методик та педагогічних технологій, спрямованих на підвищення соціального престижу учительської професії та визнання необхідності компетентної участі учителів в організації батьківської педагогічної просвіти.

Педагогічна просвіта у своєму функціональному призначенні полягає, насамперед у тому, щоб уміло сприяти педагогічній самоосвіті батьків і на цій основі будувати нові відносини з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз засвідчив, що питання формування професійної компетенції майбутніх учителів були предметом наукового дискурсу багатьох учених. Компетентнісному підходу до підготовки вчителя присвячено наукові розробки П. Борисова, І. Гришиної, І. Зимньої, М. Левіної, А. Маркової, О. Хуторського. Питання елементів професійної підготовки майбутніх учителів у контексті аксіологічного підходу розглядали А. Козлова, Л. Лузіна, Н. Сєдова, Е. Степанов. Цінні висновки й узагальнення містять праці, в яких розглянуто проблему формування професійних компетенцій через призму теорії особистісного орієнтування фахової освіти (В. Беспалько), методи загальної й професійної освіти (Б. Гершунський, П. Підкасистий). Емпіричний матеріал для нашого дослідження містили також публікації і

наукові узагальнення вивчення проблем взаємодії різних соціальних інститутів виховання, спрямованості і змісту внутрішньородинних відносин авторів Ю. Азарова, А. Антонова, І. Бестужева-Лади, В. Бочарової, Б. Вульфова, С. Голода, І. Гребеннікова, В. Дружиніна, А. Косаковскі, В. Леві, М. Певзнера, В. Семенова, В. Титаренко, О. Харчева, Е. Ейдемиллер, В. Юстикіса.

Мета статті: конкретизувати методи формування елементів професійної компетенції майбутнього учителя щодо організації педагогічної просвіти батьків учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У процесі підготовки майбутнього педагога до організації педагогічної просвіти батьків молодших школярів важливу роль відіграє професійна компетентність, що формується під час вивчення педагогічних дисциплін. Вона реалізується через систему умінь, спрямованих на одержання конкретного результату професійної діяльності. До основних умінь, які впливають на продуктивність такої діяльності, відносять:

- гностичні – вміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, популярні соціально-педагогічні концепції, досліджувати об'єкт, процес і результат власної педагогічної праці; аналізувати педагогічну ситуацію та її вплив на розвиток і формування особистості; вивчати індивідуальні й вікові особливості різних категорій учасників педагогічного процесу; правильно сприймати й аналізувати соціальні події життя вихованців та їхніх батьків, поведінку, причини і мотиви вчинків;

- проектувальні – вміння формулювати цілі, систему завдань соціально-виховної роботи, прогнозувати траєкторію індивідуального розвитку кожного вихованця; моделювати зміст, форми та методи виховної діяльності й можливі педагогічні ситуації, моделі поведінки учасників педагогічного процесу; передбачати труднощі у педагогічній діяльності;

- конструктивні – вміння реалізувати поставлені завдання; добирати продуктивні форми, методи та прийоми у роботі з різними категоріями батьків учнів; визначати мету та планувати засоби вдосконалення власної діяльності;

- комунікативні – вміння встановлювати доцільні, доброзичливі стосунки з батьками учнів: проявляти педагогічний такт, душевну чутливість, делікатність, терпимість, милосердя у роботі з батьками учнів, керувати своїми емоціями;

- організаторські – вміння сприяти індивідуальному розвитку особистості, її природних задатків; формувати високорозвинений колектив батьків учнів; спільно з учнями та їхніми батьками організовувати різноманітні виховні заходи; навчати їх засобам орієнтації у можливих соціальних ситуаціях; вчити приймати самостійні, оптимальні рішення; розвивати організаторські здібності;

- оцінні – вміння оцінювати результати власної педагогічної роботи з батьками учнів; контролювати свої дії, психічний стан, поведінку, професійні стосунки та діяльність батьків вихованців;

- прикладні – вміння утримувати увагу аудиторії, ораторські вміння, вміння малювати, виразно читати, займатися спортом, мати технічні навички тощо [2].

Технології формування професійної компетентності майбутніх педагогів спираються на принцип саморозвитку і послідовне навчання їх методам, що розвивають визначені вміння. У процесі дослідження було виявлено комплекс методів навчання розвивального характеру, що набули поширення вже на початку ХХ століття.

Охарактеризуємо основні з них. Методи пізнання педагогічної професії, започатковані в системі педагогічної освіти ще К.Д. Ушинським, творчо інтерпретовані П.П. Блонським, С.Т. Шацьким [1, 3, 4]. Учені були переконані в тому, що життя і діяльність видатних людей, педагогів, освітян сприяє об'єктивному пізнанню професії. Адже саме в біографіях і життєписах знаних просвітителів, учених відображено педагогічну діяльність, середовище у формі педагогічних знань. Будь-яке знання, в тому числі й професійне, зберігається у вигляді ідей, теорій, закономірностей, що визначають ціннісний аспект педагогічної діяльності. У процесі пізнання майбутні учителі можуть не тільки сприймати знання про професію вчителя та її соціальні й виховні функції (чуттєве пізнання), а й оперувати ними (логічне пізнання), узагальнювати (теоретичне пізнання), пристосовувати до власних професійних потреб (практичне пізнання). Розмаїття існуючих методів пізнання професії можна умовно поділити на групи: методи спостереження за професійною діяльністю, соціально-педагогічним середовищем; методи осмислення (аналізу, синтезу, порівняння, моделювання, аналогії) результатів спостереження педагогічної діяльності.

Методи першої групи можуть розрізнятися залежно від виду та об'єктів спостережень: включене, коли майбутній учитель є безпосереднім учасником професійної діяльності, наприклад, у період стажування; невключене – спостереження «з боку», коли студенти не належать до суб'єктів професійної діяльності і спостерігають за навчально-виховним процесом під час відвідувань шкільних занять; відкрите, коли за діяльністю студентів спостерігають викладачі під час практичних занять, методисти, вчителі в період проведення різних видів практик; приховане, коли за майбутніми педагогами ведеться опосередковане спостереження.

Важливе значення надається спостереженню студентів за професійною діяльністю вчителів різного рівня професійної майстерності. При цьому їхня увага звертається на: вміння учителя орієнтуватися у навчально-виховній ситуації; його соціальну перцепцію; створення творчого самопочуття, володіння професійно-педагогічною увагою, емпатійними засобами; вміння встановлювати доцільні стосунки з батьками учнів, враховувати у своїй діяльності індивідуальні особливості кожного, розвиток мовленнєвої культури вчителя та засоби комунікативного забезпечення заходів для батьків [2].

Серед методів пізнання другої групи охарактеризуємо метод професійно значущих асоціацій. Цей метод спрямований на встановлення зв'язків між

різними людьми, явищами, процесами, що ма відношення до педагогічної професії. У літературі виділяють асоціативні зв'язки, які виникають стосовно того, що існує: в одному часі й просторі – конкретні зв'язки: – в одному просторі, але в різному часі – топовз'язки; в одному часі, але в різному просторі – хронозв'язки. Так, асоціації, що виникають у студентів стосовно одногрупників, можна вважати конкретними: стосовно вчителів – випускників інституту – топовз'язками; стосовно студентів інших навчальних закладів, які навчаються в один і той же час, – хронозв'язками.

Метод професійно значущих асоціацій для студентів може бути засвоєний через реалізацію таких вправ: записати асоціації, що виникають на слова: школа, клас, родина; протягом однієї хвилини дати не менше п'яти асоціацій на кожне із слів: учитель, батьки, діагностика; перелічити всі можливі способи застосування дидактичних методів: бесіда, диспут, розповідь, проблемна ситуація; придумати кілька назв уривка статті, взятої з журналу, підпис до фотографії професійного середовища; придумати якнайбільше речень із вказаними професійно значущими словами: батьківська просвіта, педагогічний всеобуч, середовище, освіта.

Метод аналогів об'єктів професійного середовища – це метод пізнання, який готує майбутнього педагога до творчої праці, що ґрунтується на знаходженні аналогів, котрі мають суттєву (за формою, структурою, функціями) схожість із пізнаними об'єктами цього середовища. Уміння знаходити аналоги значно розширює сферу знань студента, стимулює і розвиває його професійну інтуїцію, уяву та інші якості, важливі для продуктивного професійного мислення. Навчання студентів даного методу можна здійснювати за допомогою вправ, у яких потрібно знайти всі види аналогів для організації педагогічної просвіти батьків учнів, а також різноманітних прийомів, які мають професійно-педагогічну спрямованість.

Методи професійного проектування. Велику увагу прогнозуванню та проектуванню надавав А.С. Макаренко. Він уважав, що педагогіка повинна розробляти проблему мети виховання та методи наближення до цієї мети. Проект, план як мета та завдання, що висувуються в ньому, стимулює, мобілізує, організує особистість у її професійному русі. За допомогою проектування майбутній учитель може уявити своє близьке, середнє і віддалене професійне майбутнє, передбачити шляхи його досягнення.

Прогнозування, планування власної професійної діяльності – процес інтимно-особистісний, який не витримує тиску, формального ставлення і не може здійснюватися без бажання та інтересу.

Стратегія навчання методам проектування спирається на передачу викладачами студенту вміння добирати професійні цілі, співвідносити їх з особистими потребами і можливостями, розподіляти професійні завдання залежно від їх складності; передбачати дії і операції, необхідні для досягнення поставленої мети.

Метод перспективних ліній як один з методів проектування ґрунтується на уявленні майбутнього педагога про свої близькі, середні й віддалені

перспективи. Перші пов'язані з поточною навчально-виховною діяльністю. До них можуть бути віднесені: прагнення добре вчитися, працювати в проблемних групах, семінарах, гуртках та займатися науково-дослідницькою роботою засвоєння конкретних педагогічних умінь та навичок. Середні перспективи формуються як прагнення до більш значущих подій, наприклад, участь у педагогічній олімпіаді, конкурсі педагогічної майстерності, підготовці до різних видів педагогічної практики. Віддалені перспективи пов'язують майбутніх учителів з отриманням спеціальності, оволодінням основами професійно-педагогічної майстерності, розвитком комплексу педагогічних знань та вмінь.

Метод ступеневого проектування передбачає вирішення на кожному практичному занятті педагогічних завдань різного рівня складності. При цьому студенти повинні навчитися розв'язувати: тестові завдання, орієнтовані на репродуктивне відтворення навчальної інформації; завдання частково-пошукового рівня, що передбачають застосування навчальних знань у типових ситуаціях; евристичні завдання, спрямовані на використання навчальної інформації у нестандартних умовах.

Метод професійної комунікації. Для вчителя уміння знаходити спільну мову, встановлювати доцільні стосунки з батьками учнів є професійною необхідністю. За рівнем комунікабельності пізнається зрілий педагог-професіонал.

Шляхом саморозвитку, на основі оволодіння методами комунікації, майбутні педагоги можуть розвинути загальний дар спілкування, який виражається у почутті впевненості у собі, комфортному самопочутті за будь-яких обставин із різними категоріями батьків учнів, у здатності приваблювати інших людей, у почутті власної гідності, в умінні виконувати ролі, що відповідають змісту професійних задач, в умінні поводитися природно, щиро, у почутті міри, в умінні добирати до кожного учасника педагогічного процесу стиль мовлення. Образ розуміння складається із знання, довіри, співчуття, співдії, що виявляється стосовно інших партнерів по спілкуванню.

Знання психології батьків учнів формується на основі вмінь студента бачити особистість, слухати її, правильно ставити питання, виявляти щирий інтерес до батьківських проблем, довіри, підходити до людей з оптимістичною гіпотезою; співчувати на основі вміння ставати на місце іншої людини, відчувати чужий біль, не відвертатися від труднощів виховання; радіти успіхам батьків своїх учнів; своєчасно приходити на допомогу; підтримувати справедливу точку зору, мати активну життєву позицію. Як підтверджують спостереження, найбільш простим і ефективним способом, за допомогою якого можна отримати знання про батьків учнів, є вміння правильно слухати їх самих спокійно й уважно.

Метод рольової гармонізації – це метод комунікації, що реалізується на основі гармонійної ролі партнера по спілкуванню. Гармонійними називають ролі, які доповнюють одна одну в певному виді діяльності [2].

Майбутні педагоги повинні враховувати, що батьки й учні виконують різноманітні гармонійні ролі, наприклад, батька і дитини – в родині, вчителя й учня – в учінні, керівника і підлеглого – в праці, організатора і виконавця – в суспільній діяльності. Загальновідомо, що кожна із цих ролей вимагає від особистості дотримання певного статусу стосовно партнера, визначення його соціальної позиції, наявності рольових якостей. Студенти повинні враховувати, що коли батьки й учні виконують одну й ту саму роль (повчають, командують, критикують), виникає конфлікт. Найчастіше спостерігаються конфлікти при виконанні таких ролей, як дитина-дитина, вчитель-вчитель, керівник-керівник.

Знання метода рольової гармонізації озброює майбутніх педагогів засобом активного подолання конфліктів у педагогічному середовищі. Замість розриву комунікації студентам пропонуються такі шляхи її збереження: зміна своєї соціальної позиції, врахування змінного статусу учасників педагогічного процесу. При цьому кожна зміна повинна сприяти досягненню такту в стосунках, підвищенню задоволеності від спілкування, не приниження особистості, а спонукання її до розвитку. Право на виконання ролі вищого соціального статусу повинно бути підкріплене відповідним життєвим (професійним) досвідом, рівнем кваліфікації, віком, заслуженими конкретними результатами (успіхами) педагогічної діяльності.

Уявлення майбутніх педагогів про рольову гармонізацію формується на практичних заняттях, у процесі організації різних видів педпрактики за допомогою аналітичного розбору їх реальної поведінки та поведінки батьків учнів у різних педагогічних ситуаціях.

Метод змінюваної тактики – це метод ділової комунікації, який враховує індивідуальні комунікативні особливості співбесідника. Для того, щоб бути тактовним у діловому, професійному спілкуванні, педагогу необхідно: постійно пам'ятати про рушійні мотиви співбесідника, його очікування, переваги, яких він домагається у бесіді, його бажання самостверджуватися, почуття справедливості; за будь-якої можливості використовувати особистий контакт; прагнути чітко і ясно викладати навчально-виховну інформацію; дати ґрунтовне пояснення своєї позиції, якщо з нею не згоден співбесідник; ніколи не ставитися зверхньо до інших; не вести моралізаторські бесіди.

Важливим елементом професійної компетентності майбутніх учителів щодо організації педагогічної просвіти батьків учнів є професійна самоорганізація – активний, свідомий процес, що спонукається метою і мотивами самоуправління, який передбачає наявність: об'єкта самоорганізації – професійної діяльності; її мети – досягнення професійної умілості; засобів здійснення самоорганізації – певного рівня сформованості інтелектуально-практичних дій і операцій.

Студенти високого рівня самоорганізації мають комплекс особистісно-професійних властивостей: складні, тісні, неформальні зв'язки з професійним середовищем; достатньо розвинуте практичне педагогічне мислення (інтелект); цілеспрямованість практичних дій; здатність до розумово-вольових дій, спрямованих на подолання труднощів, що стоять на шляху досягнення

головної мети; здатність працювати самостійно, враховуючи особливості професійного моменту, педагогічної ситуації; творчо підходити до розв'язання педагогічних задач.

Методи самоорганізації є водночас завданням і засобом професійно-педагогічного самоствердження майбутнього вчителя, виявом його самостійності та вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності. До таких методів відносять метод поглиблення професійно-педагогічних зв'язків. Він спрямований на утворення, ускладнення, закріплення зв'язків з об'єктами професійно-педагогічного середовища. Цей метод потребує від майбутнього педагога уміння володіти собою, великих розумово-вольових зусиль, цілеспрямованості.

До основних професійних зв'язків відносимо зв'язки із засобами комунікації, професійною інформацією, що засвоюється у період вивчення педагогічних дисциплін, з професійними цілями, які спрямовують професійну педагогічну діяльність на досягнення суспільно значущого результату.

Для майбутнього педагога – організатора педагогічної освіти батьків учнів самоконтроль і саморегуляція є професійною необхідністю, оскільки він завжди виступає для учасників педагогічного процесу взірцем поведінки. Професійний самоконтроль передбачає процедуру вимірювання, в якій суб'єктом останнього виступає педагог-професіонал, а об'єктом – результати його професійної діяльності (сформована особистість), саме вимірювання – спеціальні шкали самоконтролю.

Професійна саморегуляція – сукупність умінь, спрямованих на досягнення важливих результатів професійної діяльності: оптимальних професійних відносин, адекватної самооцінки професійних можливостей, професійно важливих якостей, професійної зрілості та ін. При цьому засобом регуляції може виступати слово, почуття часу, самооцінка професійних можливостей.

Самоконтроль професійних відносин – метод, за допомогою якого студенти мають можливість оцінити своє ставлення до професії педагога, педагогічних дисциплін та практики, навчальної групи, своїх товаришів. Самоконтроль професійних знань – метод, за допомогою якого студент може визначити реальні знання навчальних предметів, чинників, що впливають на успішність оволодіння майбутньою професією. Самоконтроль психічного стану – метод, який дає студентам змогу оцінити той психічний стан, котрий впливає на успішність їхнього професійного розвитку. До показників психічного стану можна віднести тривожність, неспокій, знервованість або, навпаки, байдужість, пасивність.

Методи професійної самоконтролю і саморегуляції дають можливість майбутньому педагогу не тільки розвинути необхідну професійну чутливість, а й навчитися максимальній концентрації уваги, волі, мислення на об'єктах професійного середовища.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проаналізовані методи формування професійних

компетенцій майбутніх педагогів сприяють їхньому ефективному професійному становленню у новій соціокультурній ситуації, дають можливість краще орієнтуватися у різноманітних педагогічних ситуаціях, вчать приймати оптимальні самостійні рішення у роботі з батьками учнів.

Ця стаття не вичерпує усі аспекти обраної проблеми. Перспективними визначено дослідження технологій формування професійних компетенцій щодо організації педагогічної просвіти батьків учнів у другій половині ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения / П. П. Блонский. – Москва: Педагогика, 1979. – Т. 2. – 400 с.
2. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
3. Ушинский К. Д. О пользе педагогической литературы / К. Д. Ушинский. – [Электронный ресурс]: Режим открытого доступа: http://dugward.ru/library/pedagog/ushinskiy_o_polze.html
4. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения / С.Т. Шацкий – Москва: Педагогика, 1980. – Т. 1. – 348 с.